

De pseudo-politicus

In de zeventiende eeuw, toen wetenschapsbeoefenaren elkaar nog niet ontmoetten op congressen en ze nog niet over expresse post, telefoon, computer met modem of fax en E-mail konden beschikken voor uitwisseling van gegevens en documenten, onderhield men toch wel met elkaar een stevige correspondentie over de onderwerpen waar men mee bezig was en legde men ook regelmatig geschriften aan elkaar voor om het oordeel van een gewaardeerd collega daarover te verkrijgen. Zo krijgt Spinoza op zekere dag, een jaar nadat hij opschudding teweeg heeft gebracht met de *Tractatus theologico-politicus*, van een vriend een boekje toegestuurd met de titel *Homo Politicus*, waarover hij naar eigen zeggen reeds veel gehoord had. Het was inderdaad een geruchtmakend boekje, waarin de anonieme auteur onverbloemd de opvattingen en handelingen van een 'Realpolitiker' schetst; men zou het kunnen plaatsen in het

verlengde van Machiavelli's *Il principe*. We kunnen van de inhoud kennis nemen uit een exemplaar van een tweede druk (bewaard in de Koninklijke Bibliotheek), dat als ondertitel heeft: *Ofwel de nieuwe raadsman voor ambtenaren en hoffunctionarissen, volgens de hedendaagse praktijk*. Op de titelpagina wordt het toegeschreven aan een verder onbekende Pacificus a Lapide. Deze tweede druk verscheen in 1668 te Cosmopolis (Amsterdam). Dezelfde bibliotheek bewaart ook de één jaar later uitgegeven weerlegging onder de sprekende titel: *De misdadige politicus bestreden, ofwel Nieuw compendium van de politiek*. De auteur hiervan, een zekere Peller, zegt dat het twintig jaar voordien geschreven is door iemand in Opper-Germania, "fere altera Thule". Het komt dus als het ware uit een andere, een verre en onbekende wereld. "Talrijk zijn de auteurs", zo begint de tekst, "die de politicus van deze eeuw informeren over verscheidene plichten, ja hem op een langdradige manier belasten met oneindig veel voorschriften, terwijl toch weinige van hen ooit iets gepresteerd hebben. En naar mijn oordeel is er nog niemand geweest die in staat was om met betrekking tot de verschillende staten de perfecte vormen aan te duiden. Daarom heb ik het de moeite waard geacht om hier eensdeels wat ik uit mijn inzicht gevonden heb en door gewoonten en ervaring van anderen werd beproefd, en anderendeels ook de goede raad, die geput wordt uit de opvattingen, zeden, vermaningen, principes van de jesuïeten en de voorbeelden van vroeger en nu, kort en bondig op het papier te werpen, waaruit kan worden opgemaakt, met welke middelen politici tegenwoordig kunnen opstijgen tot de toppen van eer en

waardigheid en hoe ze ontzaglijke schatten van rijkdommen kunnen verwerven alsmede de gratie van koningen en vorsten.”

Duizelingwekkend brutaal zijn dan de adviezen die de auteur in 57 artikelen, elk ongeveer een bladzijde lang, ten beste geeft. Omdat niet alles uit het brein van de auteur stamt, biedt het boekje ook een ontnuchterende kijk op gebruiken en technieken in politieke kringen, waar de gewone man geen benul van heeft. Stof te over voor een dissertatie, mocht een a.i.o. soms om een onderwerp verlegen zitten.

Spinoza schrijft zijn vriend Jelles, dat hij het boekje zeer verderfelijk acht. “Het hoogste goed van de auteur bestaat in eer en geld, daarop is zijn denken helemaal gericht. En hij toont de weg om daartoe te geraken, namelijk door innerlijk alle religie te verwerpen en uiterlijk die religie te belijden, die maximaal bijdraagt tot het bereiken van dat doel, zoals niemand trouw zijn tenzij het voordelig is. En voor de rest worden simuleren, beloven en beloften verbreken, liegen en meened plegen en dergelijke dingen meer hogelijk geprezen.” Spinoza is duidelijk vervuld van afgrijzen over wat de schrijver te berde brengt. “Toen ik dit gelezen had, overwoog ik bij mezelf om indirect een boekje tegen hem te schrijven, waarin ik het hoogste goed zou behandelen en vervolgens de onrustige en ellendige conditie zou aantonen van hen die eer en geld najagen, om tenslotte met overduidelijke redenen en tal van voorbeelden te bewijzen dat staten door onverzadigbare eerzucht en hebzucht ten onder moeten gaan en ten onder zijn gegaan.”

Voor hebzucht staat er in het Latijn *divitiarum cupiditas*,

letterlijk 'begeerte naar rijkdommen'. Omdat die zucht of begeerte onverzadigbaar (*insatiabilis*) is, zo stelt Spinoza, gaat een staat, die zich daaraan overgeeft, noodzakelijk naar de knoppen. Degenen die de economische groeimythe een warm hart toedragen en van mening zijn dat een staat, wil hij kunnen blijven bestaan, altijd maar in produktiviteit, inkomen, macht en bezit moet groeien, zouden bij zichzelf eens moeten nagaan of dit wel kàn! Spinoza ontkent niet, dat zulke dingen goederen zijn en een nuttige functie kunnen hebben; hij bewijst evenwel dat hun verheffing tot hoogste prioriteit innerlijk tegenstrijdig is.

Colofon

De pseudo-politicus verscheen in: Wim Klever, *Zicht op Spinoza. Twintig tijdschetsen*, Heuff/Thesis, Amsterdam, 1994, p. 60 – 63

Op 5 april 2010 gepubliceerd op internet

http://www.benedictusdespinoza.nl/lit/Klever_pseudo_politicus.pdf